

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Διαλεκτικά Μακεδονίας

Α. Γ. Τσοπανάκης

doi: [10.12681/makedonika.804](https://doi.org/10.12681/makedonika.804)

Copyright © 2014, Α. Γ. Τσοπανάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσοπανάκης Α. Γ. (1963). Διαλεκτικά Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 5(1), 448–457.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.804>

ΔΙΑΔΕΚΤΙΚΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸν 2. τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» εἶχα δώσει μιὰ περιγραφή τῶν κυριώτερων χαρακτηριστικῶν τοῦ ιδιώματος τῆς Σιάτιστας, τῆς κομποπόλης ποῦ βρίσκεται στὴ Δ. Μακεδονία, ἀνάμεσα στὴν Κοζάνη καὶ τὴν Καστοριά, σὲ ὕψος 900 μέτρων¹. Σὲ μιὰ πολὺ σύντομη εἰσαγωγή τόνιζα τὴν σημασία τοῦ ιδιώματος καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ μελετηθῆ διεξοδικὰ καὶ τὸ λεξιλόγιο, ποῦ παρουσιάζει πολλὰ κα' ἐνδιαφέροντα ἀρχαῖκα καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Δὲν εἶδα ἀκόμα καμιά μελέτη ἢ συλλογή, ποῦ νὰ δείχνη ὅτι ἡ προτροπή μου ἐκείνη ἔπιασε τόπο· ἐλπίζω ὅμως πάντα πὼς οἱ Σιατιστινοὶ, μορφωμένοι, δραστήριοι καὶ φιλόδοξοι καθὼς εἶναι καὶ ἀγαποῦν πολὺ τὴν ἰδιαίτην πατρίδα τους, ὅπου κα' ἂν βρίσκωνται, δὲν θ' ἀφήσουν νὰ χαθῆ ὀριστικὰ ὁ ἰδιωματικὸς τους πλοῦτος. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ κατάλληλοι γι' αὐτὴ τὴ δουλειά—ἐννοῶ κυρίως τοὺς φιλόλογους—καθὼς καὶ γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν τοπωνυμίων. Ὁ πλοῦτος αὐτὸς ἔχει ἕνα πρόσθετο καὶ σημαντικό ἐνδιαφέρον, ὅτι περιέχει πολλὰ στοιχεῖα ποῦ εἶναι πολύτιμα καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας ἰδιαίτερα. Γιατὶ ἡ καλύτερη ἀπόδειξη γιὰ τὸν Ἑλληνισμό τῆς Μακεδονίας καὶ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶναι ἡ ἐπιβίωση διαλεκτικῶν στοιχείων, ποῦ ἀνάγονται στὴν ἀρχαιότητα καὶ κληροδοτήθηκαν σὲ εὐθεία γραμμὴ ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες διαλέκτους στὶς σημερινές, ποῦ τὶς συνεχίζουν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχω ἐκφέρει σὲ πολλὰς εὐκαιρίες καὶ μὲ ἐπιμονὴ τὴν γνώμη, ὅτι δὲν χάθηκαν οἱ ἀρχαῖες διάλεκτοι, πιὸ συγκεκριμένα ὅτι ἐπιζεῖ ἀκόμα μέσα στὴ νότια ἑλληνικὴ διαλεκτικὴ ζώνη ἡ ἀρχαία δωρικὴ διάλεκτος ἀπὸ τὴ Ρόδο - Κρήτη - Πελοπόννησο - Ἐφτάνησα - Ἠπειρο (παραλία) ὡς τὴν Κάτω Ἰταλία², καὶ ὅτι καὶ στὴν αἰολικὴ διαλεκτικὴ ζώνη πρέπει νὰ ἀποδοθῆ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ σημερινὴ μορφή τῶν βόρειων ιδιωμάτων³. Μὲ αὐτὲς τὶς προ-

¹ Α. Γ. Τσοπανάκη, Τὸ σιατιστινὸν ἰδίωμα, Μακεδονικὰ τόμ. 2, 1950, 266 - 298.

² Βλ. Agapitos G. Tsopanakis, La phonétique des parlers de Rhodes (Texte und Forschungen z. byz. -neugr. Literatur Bd. 40), Athen 1940 pp. XXXIV κ.ε. Α. Γ. Τσοπανάκη, Κοινὴ - Ροδιακὰ ἰδιώματα. Ρόδος 1948, 17-18.—Eine dorische Dialektzone im Neugriechischen, Byz. Z. 48, 1955 σ. 49-72.—Βυζαντινὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα στὴν Κωνσταντινούπολη, Ἐπιστ. Ἑπετ. Φιλ. Σχολῆς 8, 1960.

³ Byz. Z. 48, 1955, 53.

υποθέσεις και με μιὰ παράλληλη κι' ἔξ ἴσου βασικὴ, στὴν ὁποία πιστεύουμε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα πού ἔχουμε ὑπόψη μας: ὅτι ἡ ἀρχαία μακεδονικὴ διάλεκτος ἦταν αἰολικὴ, ἀνάμεικτη μὲ δωρικὰ στοιχεῖα, πού ἔμεινε ἀρχαϊκὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού κατέρρευσε ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ περιοχὴ ἔμεινε ἀπομονωμένη στὶς παρυφῆς τοῦ ἑλληνόφωνου κόσμου, πέρα ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἑλληνόφωνη κι' αὐτὴ μὲ ἔντονο ἀρχαϊκὸ χρῶμα, ὥσπου ν' ἀρχίσῃ ξανά μὲ τὶς νέες συνθῆκες τῆς προκλασικῆς καὶ κλασικῆς ἐποχῆς ἢ νέα ἐπαφή. Ἡ ἀπομόνωση αὐτὴ διατήρησε, ὅπως ἦταν φυσικὸ, τὴν διάλεκτο ἀρχαϊκὴ (πβλ. τοπων. Ἡμαθία ἀπὸ τὸ ἄμαθος—κυρρ. Ἀμαθοῦς—, *ψάμαθος* κλπ., τὸν σχηματισμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ δωδεκάθεου γύρω ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, πού θὰ ἦταν ἀδύνατος ἀπὸ τὴν νότια Ἑλλάδα κλπ.), ὅπως ἔμειναν ἀργότερα ἀρχαϊκῆς οἱ ἑλληνικῆς διαλέκτοι τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Κἀτω Ἰταλίας, τῆς Τσακωνιάς, μὲ διαφορετικὴν ἢ κάθε μιὰ φυσιογνωμία, γιατί διαφορετικὴ ἦταν ἡ ἀρχαία διαλεκτικὴ τους βάση. Οἱ διαφορῆς αὐτῆς, πού ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ σήμερα, ἐπηρεάσθησαν, μὰ δὲν ἰσοπεδώθησαν, ἀπὸ τὴν Κοινὴ καὶ διατηρήθησαν σὲ πάρα πολλῆς περιπτώσεις.

Μὲ τὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα πού ἀκολουθοῦν, ἀπὸ τὴν μιὰ συμπληρώνω τὶς παρατηρήσεις μου γιὰ τὸ σιατιστινὸ ἰδιῶμα, ἀπὸ τὴν ἄλλη, μαζὶ μὲ ἄλλες πὺδ συνηθισμένες, προσφέρω καὶ μερικῆς λέξεις, πού ἔχουν κάποια μοναδικότητα (*μπαλάω, γλαφτήρι*), καὶ μπορεῖ ν' ἀποτελοῦν γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας μακεδονικῆς διαλέκτου, τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ χρόνου ὅσο κι' ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ τόπου.

ἀλιμουλίχνη* (<ἀνεμολίχινον), «τὰ χρήματα γίν'καν ἀ.»=ξοδεύτηκαν ἀσκοπα. Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ (2,184) σημειώνει τὴν λ. (ἀπὸ τὴν Μακεδονία) καὶ τὴν θεωρεῖ γένους θηλυκοῦ ἀνάγοντάς τιν μάλιστα σὲ ὑποθετικὸ τύπο *ἀνεμολίχνη¹ «ἐκ τοῦ οὐσ. ἄνεμος καὶ λίχνη». Ἀλλὰ οὐσιαστικὸ *λίχνη* δὲν ὑπάρχει στὰ νέα ἑλληνικά, ὅσο ξέρω, οὔτε *λίχμη* στὰ ἀρχαῖα καὶ ὕστερα τί σύνθετο θὰ ἦταν αὐτό; παρατακτικὸ *ἄνεμος + λίχνη* (τοῦ τύπου *πορτοπαράθυρα, μαχαιροπίρουνα*), ἢ ὑποτακτικὸ (τοῦ τύπου *ἀνεμαγκάστρι*); Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι β' συνθετικὸ πρέπει νὰ θεωρηθῆ τὸ θέμα τοῦ λιχμίζω > *λιχνίζω*, καὶ τὸ οὐσιαστικὸ ὅλο, οὐδετέρου γένους.

ἀμαρούκουτος (<*ἀμαρούκος> **ἔφφυγεν ἀμ.*)=χωρὶς νὰ προφτάσῃ νὰ πῆ τίποτε, βιαστικά. Ἡ λ. εἶναι ἀθησαύριστη στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ (δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ βρεθῆ στὸ ρ. *μαρογκιοῦμαι*), ἀν καὶ τὴν ἀναφέρει ἤδη ὁ Μπουντῶνας στὴν μελέτη του «Περὶ τοῦ ἰδιώματος Βελβενδοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ»², ὁ ὁποῖος δίνει ἀρχικὸν τύπο *ἀμηρύνητος. Εἶναι ἀλλή-

¹ Χωρὶς παραπεμπτικὸ δελτίο στὸ λήμμα *ἀλιμουλίχι*, ὥσάν νὰ εἶναι ὑποχρεωμένους νὰ ξέρῃ ἐτυμολογία ἐκεῖνος, πού θὰ ψάξῃ νὰ βρῆ τὴ λέξη (καὶ γιατί ὄχι *ἀνεμολίχιον*, τότε;). Ἐλπίζω ὅτι ὁ κ. Καλλέρος θὰ δώσῃ ἕνα τέλος καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἄτοπο.

² Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, τόμ. 1, 1892, σ. 72.

θεια ότι το αρχαίο ρήμα είναι *μηρυκάομαι*, δωρικά *μαρυκάομαι*, κι' έτσι ο αρχικός τύπος του Μπουντιώνα είναι ιστορικά δικαιολογημένος, ενώ ο υποθετικός *ἀμαρύκωτος προϋποθέτει ένα *δ. μαρυκόομαι*, που δεν είναι όμως μαρτυρημένο. Από το *ἀμαρύκωτος* όμως περνούμε ευκολότερα στο *ἀμαρούκωτους* (με προφορά *υ=ου* και στένωση του ο[=υ] σε ου[=υ], ενώ από το *ἀμαρύκωτος* πρέπει να περάσουμε σε τύπο *ἀμαρούκ'τους* (με κώφωση του άτονου ι[=η]) και να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε την παρουσία του δευτέρου ου ως ύστερογενή, πράγμα που χωρίς να είναι αδύνατο¹, δεν είναι αναγκαίο. Στην Κοζάνη *μαρούκωτας* επιρρηματικά: «*ἐφνυγεν μ.*»=βιαστικά².

Ός προς τη σημασία, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο Μπουντιώνας λέει: «τρέχω ως μηρυκαστικόν, τὸ ὁποῖον ἐπέγει τοσοῦτον ὁ ἐλάτης εἰς δρόμον, ὥστε οὐ μόνον νὰ βόσκη καθ' ὄδδον δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτό, ἀλλ' οὐδὲ νὰ μηρυκᾷται». Νομίζω ότι είναι πολύ πιο εύκολο στα ζῶα ν' ἀρπάζουν ἔστω και βιαστικά κάποια τροφή ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, ἀκόμα και ὅταν βρίσκονται σὲ κίνηση και ὅταν τὰ «ἐπέγει ὁ ἐλάτης», παρὰ νὰ μηρυκάζου, ὅσο ἀργὰ κι' ἂν βαδίζουν. Τὰ ζῶα μηρυκάζου καθισμένα ἢ ὄρθια, σὲ στάση, ὄχι σὲ κίνηση. Μόνο με ράθυμη κίνηση μπορεῖ σπάνια νὰ μηρυκάζου. Γι' αὐτὸ θεωρῶ πιθανό, ὅτι ἡ σημασία τοῦ ρηματικοῦ ἐπιθέτου ὀφείλεται στὴν παρατήρηση, ὅτι τὰ ζῶα, ἰδίως τὰ μηρυκαστικά, μετὰ τὸ φαῖ τους ξεκουράζονται και μηρυκάζου. Ἔτσι κλείνει ὁ κύκλος τοῦ φαγητοῦ. Γιὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτὸ, πρέπει νὰ συμβαίη κάτι πιεστικό, κι' ἡ πίεση αὐτὴ δίνεται παραστατικά με αὐτὸν τὸν στερητικό ρηματικὸν τύπο, πὸν εἶναι σχηματισμένους ὄχι ἀπὸ ἀνύπαρκτο στερητικὸν ρῆμα (*ἀμαρυκάομαι!*), ἀλλὰ ἀπὸ ἀντιθετικὴ ἀντιστοιχία πρὸς τὴ μετοχὴ τοῦ παθ. παρακειμένου τοῦ *μαρυκιοῦμαι*, ὅπως *φαγωμένος - ἀφάγωτος, μασημένος - ἀμάσητος, μιλημένος - ἀμίλητος κλπ.*

Ἐπειδὴ τὸ ρ. ἀνήκει στὸν γεωργικὸν και ποιμενικὸν βίον (τὸ *μαρυκιοῦμαι* εἶναι μαρτυρημένο κι' ἀπὸ ἄλλες δωρικὲς περιοχές), δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μεσολάβηση τῆς Κοινῆς³, ἀλλὰ ἡ παραδοχὴ, ὅτι συνεχίζει τὴν ἀρχαία προφορικὴ παράδοση ἔδῳ δὲ στὴν Μακεδονία, ἀπὸ τὴν ἀρχαία μακεδονικὴ διάλεκτο.

νιῶ - ἐντισα (<ἀντία - ἦντισα)=*συναντιῶ*, εὐχρηστο κυρίως στὸν ἀόριστο *ἐντισα*>*ἐντισα* «*ἀλλὶ πὸν τὸν ἐντισε*»=ἀλίμινο σ' ἐκείνον πὸν τὸν

¹ Πβλ. Ἄ ν δ ρ ι ὠ τ η, Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων φωνηέντων. Ἀθῆναι 43, 1931, 174 κἑξ.

² Πληροφορία κ. Δ. Φόρη, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ.

³ Πβλ. Χ α τ ζ η δ α κ η, ΜΝΕ 1, 80 «*μαρυκιοῦμαι* ἐν Τραπεζοῦντι, *μαρυκιοῦμαι* ἐν Κύπρῳ και ἀλλαγῶν· ἀλλὰ ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύουσιν ἢ ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς προήλθεν ἡ νέα ἡμῶν γλῶσσα· αἱ λέξεις αὐταὶ ἐσώθησαν ἀκριβῶς (ὑπογραμμίζω), διότι εἰσηλθον εἰς τὴν Κοινήν». Ὅμως λίγες σελίδες παρακάτω (95) «...ἡ *ἐνάλη*, ἡ *μάκω* ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι ἀξίπιστοι μάρτυρες» (φανερῶνουν, δηλ. «συνεχῆ παράδοσιν»).

συνάντησε (= πού θά τὸν συναντήση). Κι' αὐτὸ εἶναι ἀθησαύριστο στὸ Ἰστορικό Λεξικό (σύμφωνα μὲ τὸ σύστημά του, ἔπρεπε νὰ υπάρχῃ στὸ λήμμα ἀντάω). Ὁ Μπουρνόνας (ἔ.ἀ. σ. 96) ἀναφέρει τὴν λ. ἀπὸ τὸ Βελβεντό μὲ ἐνεστωτικό τύπο *ντένου* καὶ μὲ συνώνυμο τὸ *μπλάζου - ἔμπλαξα*, γνωστὸ μὲ τὴν ἴδια σημασία καὶ στὴν Σιάτιστα (βλ. παρακάτω). Μὲ τὸ ρ. *ντῶ*, *ντένου* πρέπει νὰ συνάψουμε καὶ τὴ μετοχὴ *παντιχούμενος*, πού ἀναφέρεται μόνο στὴν παροιμία «*αἰλὶ στὸν πανδιχούμενο τῆς γειτονιάς τὸν δειπνοῦ*» (ὄνομ. ὁ *δειπνος*)=*ὀλίμονο σ' ἐκεῖνον πού θέλει νὰ ζήσει περιμένοντας τὸ φαγητὸ τῶν γειτόνων*, δηλ. ἀπὸ τὶς φροντίδες ἄλλων. Ἡ παροιμία εἶναι βυζαντινὴ, ὅπως σημειώνει ὁ Ν. Πολίτης (Παροιμ. 1,25 *ἀηλί τὸν ἐκδεχόμενον τὸ γόμα ἐκ τὸ χωρίον*, ἀθωνικὴ συλλογὴ).

Πρέπει νὰ προσέξουμε καὶ στὶς δύο παραλλαγές τὸν μέσο ἐνεστωτικό τύπο τῆς μετοχῆς, πού δὲν ἐπέζησε, καθὼς ξέχουμε, στὴν νεοελληνικὴ γραμματικὴ, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς διαλεκτικοὺς τύπους, πού ἀποκρυσταλλώθηκαν μὲ ἐπιθετικὴ σημασία: *ἀξιαζόμενος* (Θυσ. Ἄβρ. 687 καὶ Ροδ. ἰδ.=ἀξιόλογος: *ἀξιος κι' ἀξιαζόμενος*), *ἀφτούμενος* *δανλὸς* καὶ *γαφτ.* δ. Ροδ. ἰδ.=ἀναμμένος, *ἄνθρωπος βασταζόμενος* (=εὐπορος), *γυριζόμενος* (*χρόνο γυριζόμενος*=ὄλο τὸν χρόνο), *δεχόμενος* (=δεκτός, καὶ τὰ καλὰ *δεχόμενα* καὶ τὰ κακὰ *δεχόμενα*), *ἄθρωπος καταστάμενος* (καθίσταμαι)=ὄριμος, *καθούμενος* (=καθιστός) καὶ: «*στὰ καλὰ καθούμενα*», στερεότυπη φράση (=ἐνῶ ἤμουν, ἤμασταν ἤσυχοι, ἀμέριμνοι)¹, *κειττούμενος*=ξυπλωμένος, «*τὰ κακὰ κειττούμενα κι' οἱ σκύλλοι τῶν-τα*» (=τὰ ἀφύλακτα πράγματα παθαίνουν ζημιές), τὰ *λαλούμενα* (=τὰ μουσικὰ ὄργανα), τὰ *πατούμενα* (=τὰ ὑποδήματα γενικά), τὸ *πετάμενο*: «*οὔτε πολλὴν πετάμενο*» (=κανένα ζωντανὸ δὲν ὑπῆρχε), τὰ *πετούμενα* (=τὰ ἱπτάμενα): «*ἀπ' ὄλλα τὰ πετούμενα ὁ ψύλλος ἔχει χάρη*», *ἄνθρωπος ποφανούμενος* (=διαπρεπής, ἐπιφανής), *στεκούμενος* (=ὄρθιος), *τρεχούμενος* *λογαριασμός* (ὄχι *τρεχόμενος*!), ἀλλὰ καὶ *τρεχάμενο νερό*.²

Εἶναι λοιπὸν πιθανὸ ὁ τύπος *παντεχούμενος* νὰ προέρχεται ἀπὸ συμφυρμὸ ἀπὸ τὰ *ἀπαντῶν* + *ἐκδεχόμενος*, δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ὁ παράλληλος σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ *ἀπαντέχω* (πβλ. *ἄφτω* - *ἀφτούμενος*, *τρέχω* - *τρεχόμενος*), τὸ ὁποῖο ὁ Χατζιδάκης, ἀποκρούοντας τὴν παραγωγή τοῦ Κοραῆ, τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *ὑπ-αντ-έχω* (MNE 1, 333 - 34). Τὸ ρῆμα αὐτό, μὲ τὴν σειρά του, δὲν φαίνεται καὶ τόσο ἀπλό. Ὑπάρχει βέβαια τὸ οὐσ. *ἀπαντοχὴ* (=προσδοκία, ἐλπίδα), ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ τύποι *παντεχαίνω*, καὶ στὰ Ροδ. ἰδ. *παντήχγω*, ἄορ. *ἐπάντηξα* (=συναντῶ), καὶ *παντῶ-ἐπάντησα* (=διώχνω, τὰ ζῶα, τὶς ὄρνιθες), πού πρέπει νὰ ἀναχθοῦν καὶ τὰ

¹ Τῶν πραγμάτων καλῶς ἐχόντων.

² Καὶ *ζωὴ χαρισάμενη*=εὐχάριστη, εὐτυχησμένη, ἀπὸ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη... καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος».

δυνὸ στὸ ὑπαντιάω. Ὑπάρχει ἀκόμη τὸ ἀπλό ντήχνει - ἐντήξε (:τριτοπρόσωπο ἐντήξεμι με, σε κλπ. =μοῦ κατέβηκε, βάλθηκα), πού κι' αὐτὸ ἴσως πρέπει νὰ ἀναχθῆ στὸ ἀντιάω. Ὁ σχηματισμὸς τῶν τύπων ἐντήξε - ἐπάντηξα καὶ ὕστερα ντήχνει, παντήχνω δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτέρες δυσκολίες, γιατί εἶναι γνωστὸς ὁ δωρικός (καὶ ὕστερα ἀναλογικός) σχηματισμὸς τοῦ ἄορ. καὶ τοῦ μέλλοντα σέ - ξα, -ξω, ὅχι μονάχα στὰ συμφωνόληκτα ρήματα (οὐρανιόληκτα διώκω - ἐδίωξα - διώχνω, δράττομαι - ἔδραξα - ἀδράχνω, ἐμπήγγυμι - ἐνέπηξα - ἔμπηξα - μπήχνω καὶ μπήγω καὶ μπήζω), ἀλλὰ καὶ σέ φωνηεντόληκτα¹ καὶ σέ διάφορα ἄλλα, στὰ νέα ἑλληνικά (πβλ. ψαύω - ἔψαυσα - ἔψαυα - ἔψαξα - ψάχνω, πλέω (ἀρχή. καὶ Ροδ. ἰδ.) - ἔπλευσα - ἔπλευρα Ροδ. ἰδ., ἔπλεξα (Χατζ. ΜΝΕ 1,283) πλέχω κοινό, προωθέω - προέωσα - *πρώωσα - *ἔπρωξα - *πρώχων > σπρώχνω κοινό - ἔσπρωξα (στὰ Ροδ. ἰδ. πλώθη καὶ πλώνω ἀπὸ τὸν ἄορ. ἔπλωσα < ἄπωσα τοῦ ἀπωθέω).² Γι' αὐτὸ ὑποψιάζομαι ὅτι καὶ τὸ ἀπαντέχω μπορεῖ νὰ ἀποτελῆ μιὰ ἀναλογικὴ ὑποχώρηση ἀπὸ τὸ παντήχνω - ἐπάντηξα - παντέχω, πβλ. εἶχα - ἔχω, ἔμεινα - μένω, κλπ. Ὁ Χατζηδάκης σημειώνει τοὺς τύπους ἔφταιξα - φταίχω ἀπὸ τὸ Λιβύσι (ΜΝΕ 1, 285) καὶ τοὺς τύπους ἀπανταίνω ἀπὸ τὴν Ἄχαϊα καὶ τὴν Κάτω Ἰταλία (Morosi, Stud. 170) «ἀντὶ ἀπαντιῶ κατὰ τὸ προβαίνω, πηγαίνω, συντυχαίνω, λαχαίνω κττ.», καὶ τὸν τύπο «ἀπαντεχαίνω παρὰ τὸ ἀπαντέχω (=ὑπ-αντ-έχω, πβλ. ἀπαντοχή...) πάντως κατὰ τὸ περιμένω, ἀναμένω, προσμένω' κατανταίνω ἀντὶ καταντιῶ κατὰ τὸ καταστένω» (ΜΝΕ 1,297). Κι' αὐτὰ ὅμως μᾶς ὀδηγοῦν περισσότερο πρὸς τὸ ὑπαντιάω παρὰ πρὸς τὸ ὑπ-αντ-έχω, τὸ ὁποῖο ἐπὶ πλέον εἶναι ἀμάρτυρο, ἐνῶ δὲν θὰ ἔπρεπε, μιὰ πού εἶναι τόσο συχνὸ ρῆμα, ἐνῶ τὸ ὑπαντιάω εἶναι μαρτυρημένον.

ἀδοκήθηκα (ἀδοκιοῦμι <δοκεῖ μοι;) =ἔδοξέ μοι, μοῦ φάνηκε, ἢ θυμήθηκα.

γλαφτ^σήρ^σ - γλαφτ^σηρίζου. γλαφτήρι εἶναι ἡ ξύλινη, στρογγυλὴ ἢ τετραγώνη ἀπλή σφραγίδα μετὰ τὸν σταυρὸ καὶ τὸ Ἰϸ Χϸ ΝΙΚΑ χωρισμένον στὰ τέσσερα τετράγωνα τοῦ σταυροῦ, ἢ ἡ συνθετότερη μετὰ ἀνάγλυφες παραστάσεις (Ἅγιος Γεώργιος κττ.), πού εἶναι χαραγμένη ἀρνητικὰ (μῆτρα) καὶ δίνει τὴν θετικὴν παράσταση, ὅταν σφραγιστῆ ἐπάνω στὸ ψωμί ἢ στὴν λειτούργια (στὴν Ρόδο τυπάρι). Στὸ Βελβεντὸ (Μπουντῶνας, ἔ.ἀ. 106) «φλασ^στηρὸ τὸ (σφαγιστηρὸ) =σφραγιστήριον τῶν προσφορῶν». Τὸ ρ. γλαφτηρίζω παράγεται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ καὶ δηλώνει τὴν πράξιν. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὅτι τὸ οὐσ. αἰγῆ διασώζει ἔναν ἀρχαῖο τεχνικὸ ὄρο, τὸ οὐσ. κολαπήρη (nomen agentis ἀπὸ τὸ ρ. κολάπτω), πού σήμαινε τὴν σμίλην μετὰ τὴν ὁποία χάρασαν στὸ μάρμαρο γράμματα κττ. (πβλ. Λουκ. Ἐυάντ. 13 καὶ μοχλία

¹ Πβλ. Ahrens, De dial. Dor. σ. 89-91, ὅπου καὶ ὑπαντιάζει Ἡσυχ. καὶ ἀπαντιάζει Ἀρχύτ. (p. 41 Hart), πού ὁ Ahrens τὰ προτιμᾷ ἀπὸ τὸ ἀντιάζω..

² Καὶ τὸ ἔσπρωξα καὶ τὸ ἔπλωσα ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ πληθυντικοῦ (*ἐπρώσαμεν).

και γλυφία και κοπέας και κολαπτήρας εν ταϊν χειροϊν εξεις)¹. Το ρ. κολάπτω ήταν αρκετά εύχρηστο στις σημασίες τσιμπώ με το ράμφος (πβλ. *δροκολάπτης*), χτυπώ με την όπλη, δαγκάνω κττ., αλλά και με τις σημασίες του γλύφω, χαράσσω γράμματα (πβλ. Α.Π. 9, 341 και εις *αίγειρον εκείναν* | ...γράμι' εκόλαρε)². Έχουμε επομένως εδώ έναν υποκοριστικό τύπο του κολαπτήρ με την κατάληξη -ιον και μιὰ σημασιολογική εξέλιξη από το μυτερό εργαλείο που χαράζει γράμματα, στο εργαλείο που αποτυπώνει γράμματα, σαν να τὰ χαράζει κι' αυτό στην μαλακή ζύμη, μολονότι δὲν αποκλείεται νὰ υπάρχη και στο άρχαιο κολάπτω ἡ σημασία τῆς αποτύπω-σης με χτύπημα· πβλ. IG 14, 952 τὸ δὲ δόγμα τὸδε κολάφαντες ἐς χαλκώματα δύο, τὸ μὲν ἐν ἀναθέμεν κλπ. (*Ακράγας)· πβλ. και Πολέμων 1, 30 ...τὸ δὲ ψήφισμα τὸδε ἀναγραφῆναι εἰς στήλην λιθίνην, και τοὺς στεφάνους κολαφθῆναι και ποιήσασθαι τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν (Δημητριάδα).

Οἱ ἐπιγραφὲς προέρχονται ἀπὸ δωρικὲς και αἰολικὲς χῶρες, δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀναγκαῖος λόγος νὰ πιστέψουμε ὅτι τὸ οὖσ. και τὸ ρ. ἦταν μόνο διαλεκτικά. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι, σαν τεχνικοὶ ὄροι πὸν ἦταν, εἶχαν εὐρύτερη ἐπαγγελματικὴ διάδοση, τὸ γεγονός ὅμως ὅτι πρὸς τὸ παρὸν τὸ ξαναβρίσκουμε μόνο στην Μακεδονία ἔχει τὴν σημασία του.

Ἡ φωνητικὴ εξέλιξη παρουσιάζει τὸ πρόσθετο ἐνδιαφέρον τῆς κώφωσης ἐνὸς δευτερογενοῦς ου (ἕστερα δηλ. ἀπὸ τὴν στένωση τοῦ ο σὲ ου· κολ->κουλ->κλ-), ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχουμε ἀκόμα μερικά παραδείγματα στην Σιάτιστα: *κατωσιανῶνιον* > *κατωσαγόνι* > *κατσαούλι* (ἡ τροπή -οῦνι > -ούλι ἴσως ἀναλογικὴ) και ἐπώνυμο ὁ *Κατσαούνης* (ἀπὸ παρατσούκλι) (βλ. και *σαγκαρ'σούλ'*)· γιὰ τὴν τροπή κλ->γλ- (και κ + ρ, β, γ, δ) βλ. Meisterhans, *Gramm. d. att. Inschr.*² σ. 82-83, ὅπου ὑπάρχουν παραδείγματα ἀπὸ τὸν 5. π.Χ. αἰ. και ἀργότερα, και Mayser, *Gramm. d. gr. Pap.* 1, 226-27 με παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ και μεταγενέστερη ἐποχὴ. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι ἄγνωστο και στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα (βλ. Tsorpanakis, *La phonétique des parlers de Rhodes*. Athen 1940, σ. 124, —Τὸ ἰδίωμα τῆς Χάλκης, Ρόδος 1948 σ. 43). Μιὰ τελευταία ὑποχρέωση θὰ ἦταν νὰ προσέξουμε μήπως τὸ *πλαστηρὸ* τοῦ Βελβεντοῦ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ *σφραγιστηρὸν* (;) ὁ σχηματισμὸς *σφραγιστήρι* -*σφραγιστηρὸν μοῦ φαίνεται δύσκολος, (ὅπως δύσκολη μοῦ φαίνεται και ἡ παραγωγή *γλαφτήρι* - *γλαφτηρὸν*), ὄχι ὅμως και ἡ φωνητικὴ τροπή σὲ *βλαχτηρὸ > *βλαστηρὸ > *πλαστηρὸ*.

διάδρουμονς, ὁ, εἶναι ὁ μεγάλος σύρτης, πίσω ἀπὸ τὶς (αὐλό)πορτες, πὸν περιέεται ἀπὸ ἕναν τοῖχο μέσα στὸν ἄλλο και ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ ἕνα τετραγώνο δρύινο δοκάρι· «βάλι τὸν διάδρουμονς»=ἀμπάρωσε. Ἡ λ. πρωτο-

¹ Βλ. και L— J⁹, *Greek-Englisch Lex.* ἐ.λ.

² Βλ. και L— J⁹, *Greek-Englisch Lex.* ἐ.λ.

εμφανίζεται στον Αισχύλο ως επίθετο ('Επτ. 191 *τάσδε διαδρόμους φυγάς*), και ως επίθετο την χρησιμοποιεί κι' ο Εὐριπίδης ('Ηλ. 1156 *διαδρόμου λέχους*, Βάκχ. 591 *εἶδετε λάινα κίσιον ἔμβολα διάδρομα*¹), ἐνῶ ὁ Λουκιανὸς ('Ιππίας 6) τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς οὐσιαστικό (=διαδρομή, πέρασμα, σὰν τμήμα ἐνὸς λουτροῦ), περιῖπου ὅπως καὶ στὰ νέα ἑλληνικά (ὁ *διάδρομος τοῦ σπιτιοῦ*—τὸ στενόμακρο πέρασμα ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὰ δωμάτια). Ὑποθέτω ὅτι ἡ χρῆση τῆς λέξης στὴν Μακεδ. εἶναι ἀρχαϊκὴ καὶ προῆλθε ἀπὸ τὸ ἐπίθετο, ἐφ' ὅσον αὐτὸ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῆ με' ἓνα οὐσιαστικό γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸν σύρτη ποὺ περνᾷ «ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά στὴν ἄλλη, *πέρα ὡς πέρα*» (=διάδρομος). Ἐνα τέτοιο ἀρσενικό οὐσιαστικό μποροῦσε νὰ εἶναι ἡ λ. *μοχλός*, ὅπως τὴν χρησιμοποιεῖ ὁ Θουκυδίδης π.χ. (2,4,3 *ἀντι βαλάνου χρησάμενος ἐς τὸν μοχλόν*, ἔνν. τῆς πύλης τοῦ κάστρου, 4, 111, 2 *αἱ κατὰ τὴν ἀγορὰν πύλαι τοῦ μοχλοῦ διακοπέντος ἀνεφόντο*), οἱ ἐπιγραφῆς (IG 1², 313, 126) καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς (πβλ. L.-J⁹ Gr.-Engl. Lex. ἑ.λ.). Ἀπὸ τὴν συνεκφορὰ λοιπὸν ὁ *διάδρομος μοχλός* ἔμεινε μόνο ὁ *διάδρομος* καὶ οὐσιαστικοποιήθηκε.

κατσαούλι, βλ. *γλαφτήρι* στὸ τέλος.

μπλάζω - *ἔμπλαξα* = *πέφτω* ἀπάνω σὲ κάποιον, συναντῶ ξαφνικὰ κάποιον. Τὸ ρ. σημειώσαμε ἤδη (βλ. ντῶ) ὅτι εἶναι γνωστὸ καὶ στὸ Βελβεντό. Νομίζω πὼς εἶναι κοινὸ τουλάχιστο καὶ στὴν ὑπόλοιπη Δ. Μακεδονία². Εἶναι κι' αὐτὸ ἓνα ἄλλο δείγμα τῆς συντηρητικότητας τῶν ιδιωμάτων καὶ τῆς διαλεκτικῆς συνέχειας ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχῆ. Εἶναι τὸ ρ. *ἐμπλήττω* στὸν δωρ. τύπο *ἐμπλάσσω*. Ἀπὸ τὸν ἀόρ. *ἐνέπλαξα* - *ἐνεπλάξαμεν* > *ἐμπλάξαμεν*-*ἔμπλαξα* σχηματίσθηκε ἐνεστώτας *μπλάζω*, σύμφωνα μετ' τὸ σχῆμα *σπάω-ἔσπασα-σπάζω*³, *ἀμάω-ἔμασα-μάζω*⁴, *ἔσταξα-στάζω* κλπ. Στὰ Ροδ. ιδιώματα, Δωδεκαν., Θήρα, Κάρπαθο, Ἰκαρία κ.ἀ. σῶθηκε τὸ ρ. *μπλῶ* καὶ *μπλάζω*, *διαμπλῶ* καὶ *διαμπλάζω*, ἀόρ. *ἔμπλασα*, *ἐδιάμπλασα*, ποὺ δὲν ἔχει καμιά σχέση οὔτε ἐτυμολογικὴ οὔτε σημασιολογικὴ μετ' τὸ σιατιστινόν, ἂν καὶ κατὰ περιέργη σύμπτωση καὶ τὰ δυὸ εἶναι δωρικὰ ὑπολείμματα. Τὸ δωδεκανησιακὸ *μπλάζω* (μιβ. καὶ ἀμιβ.) προῆλθε ἀπὸ τὸν ἀόρ. *ἐπλησα* ἢ *ἐνέπλησα*, δωρ. *ἐπλάσα* (ἀπὸ τὰ πρόσ. τοῦ πληθ. ἐνε-πλάσαμεν > ἐμπλάσαμεν) τοῦ *πίμπλαμι*,⁵ σύμφωνα μετ' τὸ προηγούμενο σχῆμα, καὶ σημαίνει: χύνω νερὰ ἢ χύνονται τὰ νερὰ ἀπὸ ὑπερεκχειλισμῶ, σκορπίζω ἄλευρι, ρίξι,

¹ O D o d s, Euripides Bacchae, Oxford, Clarendon Press, 1954, σ. 143, ἔρμηνεύει «you saw how yonder stone lintels upon the columns gaped apart».

² Γιὰ τὴν Κοζάνη μοῦ τὸ βεβαιώνει ὁ κ. Φόρης. Ἀπὸ τὴν Κύπρο τὸ μαρτυρεῖ ὁ Σ α κ ε λ λ ἄ ρ ι ο ς, Κυπριακά 2, 738.

³ Βλ. Χ α τ ζ η δ ἄ κ η, ΜΝΕ 1,274 κέξ.

⁴ Βλ. Τ σ ο π α ν ἄ κ η, Συμβολή στὴν ἔρευνα τῶν ποιητικῶν λέξεων, αἱ γλωτται, Ρόδος 1949 σ. 52-54.

⁵ Βλ. Τ σ ο π α ν ἄ κ η, ἑ.ἀ. 53.

σιτηρά, όπου από την σημασία του παραγεμίζω περνούμε στην άμεσως επόμενη του ξεχειλίζω, χύνομαι, σκορπίζομαι.

Τὸ σιατιστινὸ (δυτικομακεδονικὸ) καὶ κυπριακὸ *μπλάζω-ἐμπλαξα* προέρχεται, καθὼς εἶπαμε, ἀπὸ τὸ *ἐμπλάσσω*, καὶ ἡ σημασιολογικὴ του σύμπτωση μὲ τὸ ἀρχαῖο εἶναι χτυπητῆ. Ὁ Ἡσύχιος παραδίνει τοὺς τύπους *ἐμπλήξαι· ἐμπεσεῖν, ἐγγίσει καὶ ἐνιπλήξαντες· ἐμπελάσαντες πλησιάζαντες ἢ ἐπιπλήξαντες*, ὅπου ἔχομε (στὸν δεῦτερο τύπο) μιὰ μείωση τῆς σημασιολογικῆς ἔντασης τοῦ *ἐμπλήσσω* μὲ τὴν ἐρμηνεῖα *ἐμπελάσαντες* (ποὺ ἀναφέρεται πιθανῶς στὸ δημηρικὸ *τάφρω καὶ σκολόπεσιν ἐνιπλήξαντες ὄρνυκτῆ*, Ο 344).

Τὸ *ἐμπελάζω* αὐτὸ φαίνεται πὼς σώθηκε στοὺς τύπους *ἐμβελῶ, μβε-λῶ* καὶ *ἀμβελῶ* στὴν Κάτω Ἰταλία μὲ τὴν σημασία *προσεγγίζω*¹ καὶ πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὸ μακεδονικὸ καὶ κυπριακὸ *μπλάζω*, γιατί ἡ σημασία τους εἶναι διαφορετικὴ καὶ γιατί θὰ χρειάζομασταν νὰ τὸ δικαιολογήσουμε φωνητικὰ μὲ δύο τρόπους· ἕναν γιὰ τὴν Κύπρο καὶ ἄλλον γιὰ τὴν Μακεδονία: στὴν Μακεδονία ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ στένωση τοῦ *ε* σὲ *ι* *μπιλάζω* καὶ ὕστερα ἀντικανονικὴ κώφωσή του, ἐνῶ γιὰ τὴν Κύπρο θὰ ἔπρεπε νὰ στηριχθοῦμε στὸν νόμο τοῦ Kretschmer (Βερενίκη > Φερνίκη, σκόρο, δον > σκόρδον κτ). Κοινὴ ἐρμηνεῖα καὶ στὶς δύο περιπτώσεις παρουσιάζει δυσκολίες, γιατί στὴν Κύπρο δὲν ἰσχύουν οἱ νόμοι τῶν βόρειων ἰδιωμάτων· ἐνῶ στὴ Μακεδονία, ὅπου θὰ πρέπει νὰ μπορῆ νὰ ἰσχύῃ ὁ νόμος τοῦ Kretschmer, πρέπει νὰ πᾶμε πολὺ μακριὰ γιὰ νὰ δικαιολογήσουμε ἔτσι τὸ φαινόμενο, πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ τὴ στένωση τοῦ *ε* σὲ *ι* (παραβλέποντας συγχρόνως τὴν ἀνωμαλία τῆς κώφωσης τοῦ ὕστερογενοῦς *ι* καὶ τὴν σημασιολογικὴ διαφορά). Ἀπεναντίας τὸ κοινὸ ἀχαϊκὸ(-δωρικὸ) ὑπόστρωμα καὶ στὴν μακεδονικὴ καὶ τὴν κυπριακὴ διάλεκτο δικαιολογεῖ καλύτερα καὶ τὴν κοινὴ φωνητικὴ μορφή καὶ τὴν ὅμοια σημασία.²

Ξιμέτουχος (<Ξεμέτοχος)=ἀδιάφορος, ἀσυγκίνητος. «*Παναῖα μ', πῶς εἶν' ἕ. οὐ κόσμους!*» (πβλ. καὶ Μπουντώνας, ἔ.ἀ. 95, ὁ ὑπὸ ἀφροντισίας βραδυκίνητος). Τὸ ἐπίθετο τὸ βρισκόμε μὲ κάποια σημασιολογικὴ παραλλαγή καὶ στὴν Ρόδο (καὶ ἑλίρω. *Ξεμέτοχα*)=ὄξεγνιαστος, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει πάρει εἶδηση· «ἤμουν *Ξεμέτοχος*». Ἡ σύνθεση φαίνεται νὰ εἶναι μεταγενέστερη, ἀπὸ τὸ *μέτοχος* μὲ τὴν πρόθεση *ξε-* (ἴσχι < *ἐκμέτοχος).

Ξικίζω - *ἐξέκισα* καὶ *Ξικῶ*=Ξεσχίζω. Ἡ παραγωγή ἀπὸ τὸ *ξε-σχίζω* εἶναι δυνατὴ ἀπὸ ἀνομοίωση.

ἄκαχτος ἐπίθ.=δλόιδιος. «ἄ. ὁ *μπαμπάς του*». Ὁ Μπουντώνας (ἔ.

¹ Rohlf s, Ew. 631=annähern.

² Στὴ μελέτη ποὺ ἀναφέρα στὴν σελ. 454, σημ. 4, χωρὶς νὰ ἀσχοληθῶ ἰδιαίτερα μὲ τὸ *μπλάζω*=*συνανιῶ*, τὸ ταῦτισα μὲ τὸ κατωϊταλικὸ *ἐμβελῶ* κτλ. καὶ τὸ προσέγγισα πρὸς τὸ *ἐμπελάζω*. Νομίζω ὅτι ἡ σημερινὴ τακτοποίηση καὶ ὁ διαχωρισμὸς εἶναι πολὺ πῶ ἰκανοποιητικὰ.

ἀ. 98) τὸ ἀναφέρει ἀπὸ τὴν Σιάτιστα ἐπίσης προσθέτοντας «καὶ ἐπιτατ. ἀλόκαχτους=δλόκαχτος», χωρὶς ἀπόπειρα ἐτυμολογίας. Ἡ λ. εἶναι περιέργη καὶ ἐρεθιστική. Δὲν μοιάζει γιὰ ξένη, ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται τίποτε σ' αὐτὰ τὰ θέματα. Ἔχει ἀσφαλῶς σχέση μὲ ἓνα οὐσ. ἢ *κάχτα* καὶ ἓνα ρ. *ξεκαχτίζω*. *Κάχτες* (Σιάτ., Γρεβενά) εἶναι τὰ καρῦδια ποῦ ξεφλουδίζονται ἀπὸ τὸ πράσινο περιβλήμά τους, ὅταν εἶναι φρέσκα, ἢ, κυρίως, ἀπὸ τὸ σκληρὸ τους κέλυφος, ὅταν ξεραθοῦν, καὶ ἀφήνουν δλόκληρο τὸν καρπὸ (εἶναι γνωστὸ, πὼς ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τῆς καρυδιᾶς, ὁ καρπὸς ἢ ἀποσπᾶται εὐκόλῃ δλόκληρος ἀπὸ τὸ σκληρὸ του κέλυφος, χωρὶς νὰ θρυμματίζεται: «βγήκε *κάχτα*», ἢ κομματιαστὰ καὶ δύσκολα).¹ Ἔχουμε ἐπομένως τὴν ἐξῆς λεξιλογικὴ κατάσταση: *κάχτα* - *ξεκαχτίζω*, *δκαχτος* - *δλόκαχτος*. Ἐὰν ἡ συσχέτιση εἶναι σωστή, τότε τὸ *δκαχτος* πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ σημασιολογικὰ ἀπὸ τὴν ἔκτυπη ὁμοιότητα τοῦ καρυδιοῦ πρὸς τὸ πράσινο περιβλήμα του καὶ τοῦ καρποῦ πρὸς τὸ κέλυφος. Ἔτσι ὁμως μετατοπίζεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐτυμολογικῆς ἀναγωγῆς ἀπὸ τὸ *δκαχτος* στὸ *κάχτα*, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ διευκολυνόμαστε σὲ τίποτε, γιὰτὶ τὸ τελευταῖο μοιάζει μεταρρηματικὸ οὐσιαστικὸ ἀπὸ ἓνα ρ. *καχτίζω*, ποῦ δὲν μαρτυρεῖται, καὶ γιὰτὶ ἀπὸ τὸ μεταρρηματικὸ οὐσιαστικὸ θὰ ἦταν δύσκολο νὰ δημιουργηθῆ ἓνα τέτοιο ἐπίθετο, ποῦ φαίνεται σὰν ρηματικὸ μὲ τὴ σειρά του (-τος). Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι καὶ τὸ *κάχτα* καὶ τὸ *δκαχτος* πρέπει νὰ ἀναχθοῦν σὲ μιὰ κοινὴ ρηματικὴ ἔννοια ποῦ, πρὸς τὸ παρόν, μοῦ διαφεύγει.

Ἄν ἀναλύσουμε τὸ *δκαχτος*, μπορούμε νὰ ξεχωρίσουμε τὴν κατάληξη -τος (ρηματικὸ ἐπιθέτου) καὶ τὸ δ-. Τὸ τελευταῖο μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὸ *εὔ-μορφος* > *δ-μορφος*, ὁπότε πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε ἓνα θέμα ποῦ νὰ ἀρχίξῃ ἀπὸ χειρικὸ ἐπίσης σύμφωνο, γιὰ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ ἐξέλιξη αὐτῆ (*εὔμορφος* > *όμορφος*). Ἐνα τέτοιο θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ *παγ-*, τοῦ *πήγ-νυ-μι*: *εὔ-πακ-τος*. Ἡ συμφωνικὴ ἀφομοίωση εἶναι δυνατὴ (πβλ. *ἀετομάχος* > *ἀετούμαχος* καὶ *κούμαχος* Ροδ. ἰδ., βουκόλος > *βούκκουλλος* καὶ *κούκκουλλος* Ροδ. ἰδ., κ.ά.) καὶ ἡ σημασιολογικὴ ἐρμηνεία εὐκόλη (*εὔπηκτος*=καλοφτιαγμένος, στερεός, βλ. L-J⁹ ἔ.λ.), προτιμῶ ὁμως νὰ μὴν ἐπεκταθῶ σήμερα, περιμένοντας ἄλλους διαλεκτικούς τύπους τῆς ἴδιας λέξεως². *παταγώννουμι* (< *παταγόνουμι*)=τρομάζω ἀπὸ κάποιο ξαφνικὸ γεγονός. Ἄπὸ τὸ ἀρχαῖο οὐσ. *ὁ πάταγος*, ποῦ εἶναι μαρτυρημένο ἀπὸ τὸν Ὀ-

¹ Ὅποτε στὰ Γρεβενά ὀνομάζεται *κούγκαβο*, ποῦ μοιάζει σλαβικὸ, δὲν ἀποκλείεται ὁμως νὰ εἶναι βλάχικο (λατ. *con-cavus*);

² Ἄν δὲν ἔπηρχε ἡ συσχέτιση *δκαχτος*-*κάχτα*, ἡ πιὸ πιθανὴ παραγωγή θὰ ἦταν ἀπὸ τὸ *αὔτατος (=αὐταυτός, πβλ. Τσοπανάκη, Μιὰ δωρικὴ ἀνωνομία, Ρόδος 1948, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχουμε τοὺς τύπους *ἀπαντός* καὶ *ἀπατός*): ἐξ ἴσου πιθανὴ ὁμως θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ τὸ *εὔτατος* (=εὔτηκτος) καὶ *εὔτατος* (-τάσσω), (ἂν καὶ τὸ τελευταῖο δὲν προσφέρεται πολὺ ἀπὸ σημασιολογικὴ ἀποψη.

μηρο ἤδη μὲ τὴν σημασία τοῦ ξαφνικοῦ ξηροῦ κρότου (πάταγος δένδρων ποὺ πέφτουν, *πάταγος ὀδόντων* κττ.), ὅχι ὅμως μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ κρότου στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Τὴν ἐνέργεια τὴν δὴλωνε τὸ ρ. *παταγέω* (ἀμτβ.), καὶ μὲ κάπως διαφορετικὴ σημασία τὸ *πατάσσω* (μτβ.), ποὺ ἔζησε περισσότερο καὶ κατάληξε στὴν σημασία *χτυπῶ* (δυνατά), *καταβάλλω*. Τὸ *παταγόνομαι* (= *παταγέω) ἀποτελεῖ νέον σχηματισμὸ ἀπὸ τὸ *πάταγος*, τὸν καιρὸ ποὺ αὐτὸ σωζόταν ἀκόμα στὴ γλώσσα, γιατί τώρα δὲν φαίνεται νὰ σώζεται πιά¹.

πέδουμπέκει = ἀπ' ἐδῶ ὡς ἐκεῖ, *πέδουμπέρα* = ἀπ' ἐδῶ ὡς πέρα. Μολονότι τὰ συνθετικά εἶναι εὐδιάκριτα (ἀπ' ἐδῶ + ἐκεῖ, + πέρα), ὥστόσο ἡ σύνθεση δὲν εἶναι ξεκάθαρη. Τὸ *πέδουμπέρα* πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ πρότυπο γιὰ τὸ *πέδουμπέκει*, ἢ ἐνρίνωσή του ὅμως δὲν εἶναι, σὲ μένα τουλάχιστο αὐτὴ τὴν στιγμὴ, εὐκολοεξήγητη. Ἴσως πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ κάποιο ἄλλο πρότυπο, ποὺ θὰ τὴν δικαιολογοῦσε.

σ'νάζον - *εἰσίναξα* = *τινάζω*, *κουνῶ* «μὴ σ'νάζετε τίς σὺρές σας» (καὶ Μπουντώνας, ἔ. ἀ. 102 σ'νάζω... σείων τινάσσω). Ἡ ἀπ' εὐθείας παραγωγή ἀπὸ τὸ *τινάσσω* μοῦ φαίνεται δύσκολη· γι' αὐτὸ εἶναι προτιμότερο νὰ σκεφθοῦμε ἕναν συμφυρομὸ *σεῖω* + *τινάσσω*.

σκαλιουρίζω = δοκιμάζω γιὰ πρώτη φορὰ κάτι φαγώσιμο (φρούτο κττ.) «*σκαλιώρ'σις πιπόν'*» καὶ μεταορηματικὸ οὖς. ἡ *σκαλιώρα* = ἐπίσκεψη γιὰ χαιρετισμὸ καὶ εὐχὴς πρὸς τοὺς νεόνυμφους: «*Ποῦ σὶ προσκάλισαν*» — «*Στὴ σκαλιώρα*». Δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὸ οὖς νὰ προηγηθῆται (ἀπὸ τὴν ἔπιρρ. ἔκφραση *εἰς καλή(ν) ὄραν*) *σκαλιώρα* - *ίζω*. Ὑπάρχει καὶ τὸ *καλωσορίζω* = χαιρετῶ τὸν νεοφερμένο.

τσαγκαρ'σούλ' (<τσαγκαροσούγλι, τσαγκάρης + ὑποκορ. τοῦ *subula*) > *σούβλα* καὶ *σούγλα*) = τὸ σουβλὶ τοῦ τσαγκάρη, μὲ κῶφωση ὑστερογενεοῦς *ου* (*τσαγκαροσούγλι*) ἢ σύμφωνα μὲ τὸν νόμο τοῦ Kretschmer.

χαλιπών' ἢ *φουτιά* = κοντεύει νὰ σβήσῃ. Τὸ ρ. φαίνεται παράγωγο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἐπίθετο *χαλεπός*, ἢ σημασιολογικὴ ἀπόσταση ὅμως ἀπ' αὐτὸ (*χαλεπόν'* *δύσεργον*, *σκληρόν*, *δεινόν*, Ἡσύχ.) εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη καὶ δύσκολα θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε στὴν ἔννοια τῆς *ἐξασθένησης*, ἂν δὲν βροῦμε ἐνδιάμεσα. Δὲν ἀποκλείεται μιὰ παλιότερη μετάθεση ἀπὸ τὸ *χαμηλώνω* > *χαμπλώνω* > *χαμιπλώνω* > *χαλιμπώνω* - *χαλιπώνω* (πβλ. *μάγουλο* > *μάλουγο* Σιάτ.).

Δὲν ἔχω καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι τὰ δείγματα αὐτὰ μποροῦν νὰ πολλαπλασιασθοῦν μὲ μιὰ πιὸ λεπτομερειακὴ ἔρευνα.

A. Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ

¹ Τὸ *παταγόνομαι* σώζεται καὶ στὴν Θράκη (*παταγόνομαι*) (πληροφορία κ. Δ. Λυπουρλή), Ἡπειρο (*παταγώνομαι*) βλ. Κορυκοῦλέ, Ἀθηνᾶ 27, Λεξ. Ἀρχ. 96, πβλ. καὶ Φάβη, Ἀθηνᾶ 30, 16.